

Tarp technologinių inovacijų ir pagoniškųjų tradicijų: Lietuvos vaizdavimas šiuolaikinėje vokiečių kelionių literatūroje

Aleksej Burov

Baltijos kalbų ir kultūrų institutas
Filologijos fakultetas
Vilniaus universitetas
El. paštas: aleksej.burov@flf.vu.lt
<https://orcid.org/0000-0002-6529-0315>

Tomas Vytautas Kotovičius

Baltijos kalbų ir kultūrų institutas
Filologijos fakultetas
Vilniaus universitetas
El. paštas: tomas.kotovicius@flf.vu.lt
<https://orcid.org/0009-0003-1071-9430>

Santrauka. Straipsnyje analizuojamas šiuolaikinėje vokiečių kelionių literatūroje kuriamas Lietuvos hetero įvaizdis. Pagrindinis straipsnio tyrimo objektas – trys šiuolaikiniai vokiečių autorių kelionių užrašai apie šių autorių keliones po Lietuvą: *Drei Baltische Wege* (Lucius von, 2011), *Wo die Ostsee Westsee heißt* (Bünz, 2018) ir *Gebrauchsanweisung für das Baltikum* (Herre, 2014). Kaip atspirties taškas kūrinių analizei pasitarnauja Lietuvos Vyriausybės 2020 m. parengtoje *Lietuvos pristatymo užsienyje 2020–2030 m. strategijoje* suformuluotos pagrindinės komunikacinės žinutės apie valstybės *ekonomiką, kultūrą, istoriją, mokslą ir geografinę padėtį*. Šių, pačių lietuvių autoįvaizdį atspindinčių žinučių pagrindu paskirstomos ir vokiečių kelionių užrašuose nustatytos hetero įvaizdžio vertinimo kategorijos. Straipsnyje daroma išvada, kad ypatingo vokiečių autorių dėmesio susilaukusios *ekonomikos, kultūros, istorijos* ir *mokslų* dedamųjų pagrindu kuriamas, viena vertus, technologine pažanga, kultūriniu statusu ir istorine reikšme pasižymintys valstybės įvaizdis, tačiau, kita vertus, ypač dažnai akcentuojamas ir jos ekonominis atsilikimas, vyraujantis politinis nestabilumas ir bendras gyventojų nepasitenkinimas. Šalies *geografinė padėtis* įvardijama esanti ne šiaurės ar Rytų, bet Vidurio Europoje.

Reikšminiai žodžiai: imagologija, hetero įvaizdis, autoįvaizdis, Vilniaus vaizdavimas vokiečių literatūroje.

Between Technological Innovation and Pagan Tradition: The Representation of Lithuania in Contemporary German Travel Literature

Abstract. This article explores Lithuania's *hetero-image* as it is created in contemporary German travel literature. The scope of the research primarily covers three German travelogues which detail the authors' experience during their travels in Lithuania: *Drei Baltische Wege* (Lucius von, 2011), *Wo die Ostsee Westsee heißt* (Bünz, 2018) and *Gebrauchsanweisung für das Baltikum* (Herre, 2014). A further source also contributes to the given analysis: *The*

Received: 30/11/2024. Accepted: 14/12/2024

Copyright © Aleksej Burov, Tomas Vytautas Kotovičius, 2024. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Strategy for the Presentation of Lithuania abroad 2020–2030, compiled by the Lithuanian government in 2020, and the brief communicative messages conveyed in the document, which revolve around several particulars of Lithuania's image: *economy, culture, history, science* and *geographic location*. These messages mirror Lithuania's *auto* image and present the main assessment categories chosen for analyzing the German travelogues. The article concludes that the four most widely covered aspects of *economy, culture, history* and *science*, on the one hand, convey an image of a country known for its technological advancement, cultural impact and historical significance. On the other hand, however, they portray an economically underdeveloped and politically unstable country with a generally disgruntled population. Lithuania's *geographic location* is tied not to Eastern or Northern Europe, but rather to Central Europe.

Keywords: *imagology, hetero-image, auto-image*, representation of Vilnius in German literature.

Įvadas

Nacionalinio įvaizdžio kūrimas – tai praktika, kuri daugeliui šalių, neišskiriant Lietuvos, tiek visuomeniniu, tiek valstybiniu lygmeniu yra tapusi ypač svarbiu užsienio politikos aspektu. Susidomėjimas šiuo fenomenu nuo XX a. antrosios pusės auga ir akademinėje bendruomenėje – plėtojami įvairūs imagologinių tyrimų metodai, vis intensyviau nagrinėjamos nacionalinio charakterio vaizdavimo apraiškos literatūroje. Ypatingo susidomėjimo susilaukia hetero įvaizdžio, t. y. vienos tautos vaizdavimo iš kitos tautos žiūros taško, kūrimas: imagologinių tyrimų gausa pasižymi D. Dukičius, tyręs kroatų literatūroje vyraujančią vengrų (2005) ir turkų (2014) paveikslą, Vokietijos įvaizdį amerikiečių literatūroje nagrinėjo W. Zacharasiewiczus (2007), Višegrado šalių tarpusavio vaizdavimą literatūroje tyrė M. Adamička (2018). Imagologiniams tyrimams itin palankaus kelionių literatūros žanro analizės ėmėsi O. Gannieris (2016), jo tyrimo laukas apėmė Rusijos įvaizdžio kūrimą prancūzų kelionių užrašuose.

Imagologiniai tyrimai vykdomi ir Lietuvos akademinėje bendruomenėje. Bene ryškiausias indėlis į šios disciplinos plėtojamą – L. Laurušaitės publikacija „Imagologija kaip instrumentas (e)migracinio identiteto specifikai kurti“ (2014). Straipsnyje įvedamos pagrindinės teorinės imagologijos lauko nuostatos ir terminija. Autorė taip pat pristatė metodinę prieigą latvių ir lietuvių tautinio charakterio vaizdavimui emigracijos literatūroje analizuoti. Publikacijomis apie Lietuvos vaizdavimą užsienio literatūroje pasižymi ir S. Barniškienė (2014), tyrusi vokiškus grožinės literatūros šaltinius. Italų ir prancūzų kūriniuose kuriamą Lietuvos įvaizdį atitinkamai tyrė R. Kamuntavičius (2002) ir N. Vaičiulėnaitė-Kašelionienė (2011) – šios autorės tyrimų laukas apėmė ir urbanistinę imagologiją. Tai matyti publikacijoje apie Paryžiaus vaizdavimą lietuvių literatūroje (2012). Panašaus tyrimo Paryžiaus tema ėmėsi ir V. Bikulčius (2015). Ne išimtis ir kelionių literatūra – G. Dručkutės straipsnyje „Lietuvos įvaizdis Jeano Maclere'o kelionių knygoje“ (2015) pateikiama išsami prancūzų žurnalisto ir rašytojo J. Maclere'o kelionės po Lietuvą įspūdžių analizė.

Iki šiol Lietuvoje, atliekant imagologinius tyrimus, taikomos įvairios teorinės ir metodologinės prieigos, daugiausiai remiantis Dyserincko (1966) ir Leerseno (2007) pasiūlytomis hetero įvaizdžio ir autoįvaizdžio (kitaip – savivaizdžio) nuostatomis. Šios dvi nuostatos Lietuvos mokslinėje bendruomenėje dažniausiai taikomos pavieniui – negausu tyrimų, kuriuose apžvelgiami ar lyginami tiek tautos hetero, tiek autoįvaizdis. Laurušaitės

(2014) teigimu, tik abiejų šių įvaizdžių kombinaciją galima traktuoti kaip konkrečios tautos nacionalinio charakterio išraiškos reprezentaciją: „Nacionalinės bendruomenės įvaizdis yra dvipusis konstruktas, viena vertus, reprezentuojantis kolektyvinę savosios bendruomenės narių savivoką, kita vertus – svetimšalių turimą požiūrį“ (p. 118). Siekiant apibrėžti Lietuvos įvaizdį, svarbu išsamiai apžvelgti abi stovyklas: ne tik svetimąją perspektyvą užsienio literatūroje, bet ir pačių lietuvių transliuojamą savo šalies paveikslą ir formuojamus lūkesčius.

Šio tyrimo tikslas – ištirti vokiečių autorių kuriamą Lietuvos hetero įvaizdį, atsižvelgiant į pačių lietuvių pasauliui transliuojamą savivaizdį (arba autoįvaizdį). Lietuvos hetero įvaizdžiui nustatyti pasitelkiami trys vokiečių kelionių užrašų žanrui priskiriami kūriniai: *Wo die Ostsee Westsee heißt* (Bünz, 2018), *Gebrauchsanweisung für das Baltikum* (Herre, 2014) ir *Drei baltische Wege* (Lucius von, 2011). Šalies autoįvaizdis apibūdinamas remiantis 2020 m. Lietuvos Vyriausybės parengtoje „Lietuvos pristatymo užsienyje 2020–2030 m. strategijoje“ suformuluotais tikslais. Šiame dokumente numatytos konkrečios instrukcijos, kokią žinią apie Lietuvą derėtų perteikti užsienio auditorijai. Tai puikus šalies savivaizdžio pavyzdys.

1. Lietuvos autoįvaizdis: šalies pristatymo strategija

„Lietuvos pristatymo užsienyje 2020–2030 m. strategija“ – Europos Sąjungos projekto „Vieningos, viešuosius interesus atitinkančios ir į rezultatus orientuotos Lietuvos pristatymo užsienyje sistemų sukūrimas“ dalis, sukurta siekiant spręsti Vyriausybės strategijoje įvardytas pagrindines Lietuvos įvaizdžio problemas – nedidelį valstybės žinomumą pasaulyje ir vientiso pasakojimo apie Lietuvą trūkumą. Projekto gairių sudarymo metu tarptautinėje bendruomenėje vyraavęs šalies įvaizdis, projekto vykdytojų teigimu, pasižymėjo spragomis, kurias dažnas stebėtojas „užpildo neigiamomis ar neutraliomis asociacijomis apie Lietuvą (posovietinė valstybė, maža Rytų Europos valstybė ar ES ir NATO narė)“. Projekto aprašyme teigiama, kad, remiantis atlikta analize, šalies išskirtinumo pagrįsti negali ir patys lietuviai (Vyriausybės strategija, 2020, sk. 4).

Pagrindine Lietuvos įvaizdžio formavimo ašimi įvardijama ekonomikos sritis, tačiau bendra šalies žinutė pasauliui sudaroma ir iš trijų kitų pagrindinių dedamųjų: kultūros, talentų pritraukimo ir valdymo. Organizatoriai siekia įtvirtinti Lietuvą tarptautinėje arenoje kaip sumanios ekonomikos valstybę, pasižyminčią kuriamomis technologinėmis inovacijomis, kultūros atvirumu, gyvenimo kokybe ir sumaniais valdymo sprendimais, kurioje „talentai prisideda prie globalių problemų sprendimo, o palankios sąlygos šalyje kviečia investuoti, kurti ir patirti natūralios gamtos aplinkoje“ (*ibid.*, sk. 42).

Lietuvos Vyriausybės projektuojamam autoįvaizdžio¹ imagologiniam tyrimui ypač aktualios strategijoje suformuluotos komunikacinės gairės, kuriomis numatomi konkretūs tekstų apie Lietuvą konstravimo principai. Viena iš šių gairių sudedamųjų dalių – pavyzdiniai tekstai, pristatomi kaip „faktų, įvykių, pasiekimų ir įžvalgų rinkinys, kuris patogiai

¹ Projektuojamas įvaizdis straipsnyje suprantamas kaip valstybės savivaizdžio dalis.

įvardija esminius informacijos vienetus, rekomenduojamus transliuoti iš Lietuvos pozicijos pasauliui“ (*ibid.*, sk. 55). Pavyzdiniais tekstais glaustų tekstinių vienetų formatu suformuluojamos pagrindinės rekomenduojamos komunikacinės žinutės, skirtos perteikti devynis skirtingus Lietuvos įvaizdžio aspektus: šalies dydį, geografinę padėtį, istoriją, turizmą, ekonomiką, kultūrą, vidaus ir užsienio politiką, mokslą ir gyventojų charakterį.

1 lentelė. Vyriausybės strategijoje aptariamai Lietuvos įvaizdžio aspektai (Vyriausybės strategija, 2020, sk. 157–185)

Lietuvos dydis	<i>Veržli Baltijos šalis, kurioje kiekvienam yra pakankamai gamtos kokybiškai gyventi.</i>
Geografinė padėtis	<i>Europos šiaurėje, kur žalia, stichiškai – ramu, o sezoniškai nenuobodu.</i>
Istorija	<i>Istoriškai atvira, versli, teisiškai inovatyvi tauta, reikšmingai prisidėjusi prie Sovietų Sąjungos griūties.</i>
Turizmas	<i>Tikras, nepaprastas grožis, kultūra ir inovatyvūs sprendimai į šalį traukia ieškančius savitumo.</i>
Ekonomika	<i>Startuoliai ir augantys verslai renkasi Lietuvą – puikūs verslumo aplinkos reitingai, technologinė lyderystė, aukštos kompetencijos profesionalai ir tikslųjų mokslų absolventai užtikrina dideles galimybes.</i>
Kultūra	<i>Iš nedidelio Europos ploto išplaukia ir į ją iplaukia gausus, globaliai reikšmingas kultūros srautas.</i>
Vidaus ir užsienio politika	<i>Ambicinga šalis, kuri valstybinių lygmeniu palaiko inovacijas ir yra gerbiama pasaulinių partnerių.</i>
Mokslas	<i>Efektyvus ir vertinamas šalies mokslas išugdo pasaulinio lygio inovatorius ir gerai išsilavinusių poliglotų visuomenę.</i>
Gyventojų charakteris	<i>Lietuviai – veržlūs, nuolat tobulėjantys gamtos ir laisvės mylėtojai.</i>

Remiantis atlikta analize, galima teigti, kad, projekto sudarytojų nuomone, aktualiausi šalies įvaizdžio dėmenys neapsiriboja vien tik anksčiau minėtais ekonomikos, talentų pritraukimo, kultūros ir valdymo aspektais. Parengtoje strategijoje siekiama, kad įvaizdžio formavimas apimtų kuo daugiau sričių, o transliuojamos žinutės būtų aiškos, lengvai suprantamos ir paliktų kuo mažiau vietos savavališkai interpretacijai.

2. Šalies vaizdavimas vokiečių kelių literatūroje

Siekiant nustatyti Lietuvos hetero įvaizdį, tirti atrinkti trys šiuolaikinės vokiečių kelių literatūros kūriniai: *Wo die Ostsee Westsee heißt* (Bünz, 2018), *Gebrauchsanweisung für das Baltikum* (Herre, 2014) ir *Drei baltische Wege* (Lucius von, 2011). Visi trys kūriniai išleisti 2011–2018 m. Atliekant tyrimą, tai patys naujausi vokiečių kalba išleisti kelių užrašai apie Lietuvą. Tiesa, savo knygose autoriai tik Lietuva neapsiriboja – kaip įprasta šiuolaikinei vokiečių kelių literatūrai, Baltijos valstybės retai aprašomos pavieniui (išimtiniai atvejai – kelių vadovų žanras, plg. Schäfer, 2020; Schenk, 2022), taigi ir šiuo atveju visuose trijuose užrašuose figūruoja ir autorių kelių po Latviją ir Estiją

aprašymai. Visi aprašymai analizuojamuose kūriniuose pasižymi didele apimtimi ir išsamumu: Lietuva Bünzo knygoje aprašoma atskirame skyriuje (p. 15–98), von Lucius šaliai taip pat skiria atskirą kiek mažesnę skyrių (p. 18–48), tačiau vėlesniuose skyriuose (p. 120–204) visas tris valstybes aprašo bendrai, kiekvienai skirdamas panašią dalį teksto. Tokiu pat principu vadovavosi ir Herre, savo kūrinių suskirsčiusi į 13 skyrių ne pagal atskirą valstybę, o pagal konkrečią tematiką (pavyzdžiui, *Baltų ryšys su gamta* (p. 20–44), *ES svarba Baltijos valstybėms* (p. 204–213)) – autorė stengėsi savo 214-os puslapių kūrinyje Estiją, Latviją ir Lietuvą aprašyti vienoda apimtimi.

2.1. Kiekybinė Lietuvos įvaizdžio analizė

Kelionių užrašai, skirtingai negu kelionių vadovai, nepasižymi griežtu siekiu pateikti kiek įmanoma objektyvesnį ir šalies visumą atspindintį paveikslą². Autorių lankomos vietovės ir aprašomos istorijos dažnai pasirenkamos selektyviai, vadovaujantis ne pragmatiniais ar komerciniais tikslais, bet labiau pačių autorių interesų lauku. Tokia tendencija pastebima ir šiame tyrime nagrinėtuose kelionių užrašuose. Anksčiau aprašyti devyni valstybės įvaizdžio aspektai, lyginant visus tris kūrinius, pristatomi labai skirtinga apimtimi – kai kurių autorių jie aprašomi ribotai arba visai neminimi (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Lietuvos įvaizdžio aspektai ir jų paminėjimai kelionių užrašuose

Aspektai	T. Bünz	S. Herre	R. von Lucius
<i>Lietuvos dydis</i>	0	0	3
<i>Geografinė padėtis</i>	1	9	4
<i>Istorija</i>	1	2	6
<i>Turizmas</i>	1	1	1
<i>Ekonomika</i>	5	4	9
<i>Kultūra</i>	5	8	14
<i>Vidaus ir užsienio politika</i>	0	7	8
<i>Mokslas</i>	0	3	1
<i>Gyventojų charakteris</i>	0	6	4

2 lentelėje pateikiami kiekybinės analizės rezultatai rodo ryškų keleto konkrečių įvaizdžio aspektų dominavimą vokiečių kelionių užrašuose. Tyrimas atskleidė, kad visiems trimis autoriams būdingas ypatingas dėmesys šalies ekonomika ir kultūra: abu aspektai aprašyti atitinkamai 18 ir 27 kartus. Autoriams svarbi ir geografinė šalies padėtis, vidaus ir užsienio politika, patraukusios dėmesį atitinkamai 14 ir 15 kartų. Netolygus valstybės įvaizdžio dėmenų pasiskirstymas matyti ir lyginant kiekvieną kūrinių atskirai. Pavyzdžiui, Bünzas savo užrašuose apie 1 lentelėje išvardytus aspektus užsimena rečiau negu kiti autoriai (13 kartų), o Lietuvos dydžiui, politikai, mokslui ir gyventojų charakteriui, skirtingai negu kiti autoriai, neskiria jokio dėmesio (nė vieno paminėjimo).

² Brenneris (2010, p. 1) kalba apie kelionių užrašų žanro „pasižadėjamą autentiškumui“, o Wetzelis (1994, p. 74) kelionių vadovų žanrui priskiria siekį aprašomas vietoves pristatyti daugiausia iš teigiamos pusės.

Vertinant visų autorių mažiausiai aprašytus įvaizdžio dėmenis, galima išskirti Lietuvos dydžio aspektą. Nors Vyriausybės strategijoje šalies geografinis plotas įvardijamas tarp svarbiausių šalies reprezentavimo sričių (strategijoje išreiškiamas siekis vengti mažo šalies dydžio akcentavimo), net dviejų analizuotų kūrinių autoriai nepateikė vertinimų, kuriuos būtų galima susieti su Vyriausybės suformuluota žinute. Nedaug dėmesio sulaukė ir Lietuvos turizmo sektorius – šį klausimą kėlė visi trys autoriai, tačiau jų kūriniuose turizmas figūravo vos po vieną kartą.

2.2. Kokybinė Lietuvos įvaizdžio analizė

Vienas iš pagrindinių šio tyrimo uždavinių – apžvelgti Lietuvos įvaizdžio dėmenų aprašymų turinį. Skirtinga autorių biografija, interesų laukai, individualiai pasirinkti kelionių maršrutai, taip pat skirtingi kelionių laikotarpiai ir trukmė turėtų užtikrinti, kad visi trys analizuojami kelionių užrašai pasižymės unikaliumi, individualiu autorių braižu ir tarpusavyje nesusijusiais akcentais. Kartu ir pati kelionių užrašų žanro specifika neįpareigoja autorių griežtai atkartoti bendrai vyraujančių nuomonių ar konstruoti savo pasakojimą apie jau egzistuojančius naratyvus (Brenner, 2010, p. 1).

Atlikus vokiečių kelionių užrašuose aprašomų įvaizdžio aspektų analizę, vis dėlto nustatyta nemažai pasikartojančių šalies pristatymo motyvų. G. Wicke ir B. Struckas teigia, kad kelionių literatūra linkusi prisirišti prie tikslinėje auditorijoje jau anksčiau įsitvirtinusių stereotipų ir asociacijų apie aprašomą šalį (Struck, 2011, p. 21; Wicke, 2011, p. 129). Vienas tokių motyvų vokiečių kelionių užrašuose – Lietuvos praeitis Sovietų Sąjungos sudėtyje, užimanti ypač ryškų vaidmenį šalies istorijos aprašymuose. Iš pirmo žvilgsnio minėtą tendenciją galima sieti ir su Vyriausybės strategijoje aptartos sociologinės analizės rezultatais, kad vokiečiai Lietuvą dažnai tapatina su Rytų Europai būdingais stereotipais (Vyriausybės strategija, sk. 147). Tiesa, aprašant Lietuvos sovietinę praeitį, pastebimi teigiami autorių sentimentai, nes daugeliu atveju koncentruojamasi į Lietuvos išsilaisvinimo iš SSRS ir laisvės kovų tematiką. Iš 2 lentelėje nurodytų devynių skirtingų komentarų apie Lietuvos istoriją penki susiję su sovietmečiu, net keturiuose iš jų akcentuojama Lietuvos lyderystė išsivaduojant iš Sovietų Sąjungos:

- (1) *Kaip pirmoji savo nepriklausomybę atkūrusi valstybė, Lietuva buvo išsivadavimo iš SSRS priešakyje.*³, ⁴ (Lucius von, 2011, p. 16)
- (2) *Maskva nepamiršo, kad Lietuva pirmoji išstojo iš SSRS – kaipmat pripažinta Islandijos ir netrukus kai kurių ES šalių, taip pat ir Vokietijos.*⁵ (Lucius von, 2011, p. 176)
- (3) *Praėjus 44 metams, beveik milijonas lietuvių, latvių ir estų tiesiogine ta žodžio prasme susikibo rankomis ir tuo inicijavo Sovietų Sąjungos žlugimą.*⁶ (Bünz, 2018, p. 11)

³ Citatų vertimai į lietuvių kalbą – Tomo Kotovičiaus.

⁴ *Litauen war Vorreiter als das erste Land, das seine Unabhängigkeit wiederherstellte.*

⁵ *Moskau hat nicht vergessen, dass Litauen 1990 die erste Sowjetrepublik war, die aus dem „Staatsverband austrat“ – sofort anerkannt von Island und dann rasch von einigen EU-Regierungen wie Deutschland.*

⁶ *Es sollte 44 Jahre dauern, bis mehr als eine Million Esten, Letten und Litauer sich buchstäblich an den Händen fassten und damit den Zerfall der Sowjetunion einleiteten.*

- (4) *Tad Lietuva kovo 11-ąją pirmoji paskelbė savo nepriklausomybę, toliau sekė Latvija gegužės 4-ąją ir galiausiai Estija gegužės 8-ąją.*⁷ (Herre, 2014, p. 115)

Remiantis šiais pavyzdžiais, galima teigti, kad, pasakodami apie Lietuvos istoriją, autoriai linkę ypač pabrėžti lietuviams priskiriamą laisvės ir nepriklausomybės siekį. Tokia linkme plėtojamą tautos įvaizdį sustiprina ir autorių komentarai apie lietuvių, o kartu ir visų Baltijos valstybių gyventojų, patriotiškumą ir meilę tėvynei, kartais tai siejant net su gamta:

- (5) *Gamta kaip atsvara globalizacijai, gamta kaip patriotizmo ugdytoja – skirtingai nei kituose Europos regionuose, Baltijos valstybėse gamtos vaidmuo yra ypač svarbus.*⁸ (Herre, 2014, p. 43)

Minėtame pavyzdyje (5) perteikiamas subtilios ironijos ir, visų pirma, kritikos elementas nėra išimtinis atvejis nagrinėjant vokiečių kelionių literatūrą. Jeigu Vyriausybės strategijoje minėtos sąsajos su Rytų Europa autoriams kalbant apie Lietuvos sovietinę praeitį pasireiškia nežymiai, tai gerokai ryškesni kritiški ar net atvirai priešiški sentimentai matyti aprašant Lietuvos ekonominę situaciją. Itin daug dėmesio visų trijų autorių kūrinuose susilaukianti Lietuvos ekonomika su kai kuriomis išimtimis charakterizuojama kaip nestabili, o šalies socialinės apsaugos sistema kaip neefektyvi ir neskaidri. Šiems trūkumams pademonstruoti dažnai pasitelkiama šalies emigracijos problema:

- (6) *[...] nuo 1990 metų šalį paliko penktadalis jos gyventojų, šis skaičius gali augti ir toliau. Gydytojai ir slaugytojai kviečiami dirbti Vakarų Europoje. [...] Vidutinis atlyginimas mažesnis nei Latvijoje.*⁹ (Lucius von, 2011, p. 20)
- (7) *Vokietijos ir Baltijos šalių prekybos rūmų atliktos apklausos duomenimis, vos penktadalis verslininkų valdžios veiksmus vertina kaip tikslingus ir pakankamus; trūksta aiškos ekonominės krypties, situacija administruojama neefektyviai, su nusikalstamumu ir korupcija kovojama nepakankamai.*¹⁰ (Lucius von, 2011, p. 22)
- (8) *Nuo Nepriklausomybės atgavimo Lietuva prarado beveik ketvirtį savo gyventojų – nuosmukis nuo beveik keturių iki mažiau nei trijų milijonų.*¹¹ (Bünz, 2018, p. 75)

Bünzas savo kelionių užrašuose Lietuvos emigracijos problemai skiria net atskirą poskyrį *Šimtas per dieną, arba kodėl lietuvius traukia svetur* (2018, p. 75), o von Lucius atvirai Lietuvą vadina „emigrantų šalimi“ (2011, p. 20). Abu autoriai emigracijos nelaiko vien tik posovietinio ekonominio nuosmukio ar netinkamo valstybės ekonomikos

⁷ *So ist es als erstes Litauen, das am 11. März seine Unabhängigkeit erklärt, es folgt Lettland am 4. Mai und schließlich Estland am 8. Mai.*

⁸ *Die Natur als Gegenspielerin der Globalisierung, die Natur, die zum Patriotismus erzieht – wie in kaum einer anderen Region Europas wird im Baltikum die Natur auf einen ziemlich hohen Sockel gestellt.*

⁹ *[...] ein Fünftel der Bevölkerung soll seit 1990 ausgewandert sein, gesichert sind diese Zahlen nicht. Ärzte und Pflegepersonal werden umworben in Westeuropa. [...] Das Durchschnittsniveau liegt unter dem Lettlands.*

¹⁰ *In einer Umfrage der Deutsch-Baltischen Handelskammer unter Unternehmen hält nur ein Fünftel das Regierungshandeln für zielführend und ausreichend; ein klarer und berechenbarer wirtschaftspolitischer Kurs fehle, die öffentliche Verwaltung sei ineffizient, Kriminalität und Korruption würden nur mangelhaft bekämpft.*

¹¹ *Litauen hat seit der Unabhängigkeit etwa ein Viertel seiner Bürger verloren, von knapp vier auf knapp drei Millionen ging die Bevölkerung zurück.*

administravimo pasekme – vietoje laikinumo ar išoriškumo elemento pabrėžiamas jos imanentiškumas Lietuvos visuomenėje. Emigracija neatsiejama nuo šalies tapatybės ir persipina su kiekvieno vidutinio lietuvio likimu. Von Luciuso teigimu, siekdami pabėgti nuo varginančios realybės, daugelis lietuvių paguodą randa didingoje valstybės praeityje:

- (9) *Ne tik populizmas tėvynėje likusiems lietuviams padeda pasprukti nuo realybės. Daugelis paguodą randa valstybės praeities galybėje ir kultūrinėje atmintyje.*¹² (Lucius von, 2011, p. 23)

Bünzas ši požiūrį perteikia pasitelkęs tikras jo sutiktų vietinių lietuvių istorijas. Jo knygos skyriuje *Šimtas per dieną, arba kodėl lietuvius traukia svetur* aprašoma profesorės iš Lietuvos istorija – vidutinio amžiaus moteris, siekdama papildomo uždarbio, vasaras praleidžia Hamburge kaip gatvės muzikantė:

- (10) *Lietuvoje ji gali vadinti save „profesore“. Kad ir kaip šis žodis gražiai skambėtų. To jai pakanka, kad aprūpintų save duona, sviestu, šilta gyvenamąja vieta ir 20 metų senumo automobiliu.*¹³ (Bünz, 2018, p. 71)
- (11) *Gatvės muzikantė Aldona uždirba trigubai daugiau negu profesorė Aldona.*¹⁴ (Bünz, 2018, p. 72)

Būtinybę šalyje verstis dviem darbais pažymi ir kiti autoriai, Lietuvą įvardydami kaip kontrastų valstybę, kurios gatvėse matyti tiek nepriteklis, tiek prabanga:

- (12) *Dažnas lietuvis, taip pat latvis ir estas dirba per du darbus, žmona taip pat dirba, vaisių ir daržovių užsiaugina sodybos darže. Tik tokiu būdu galiu paaiškinti, kaip baltams pavyksta įpirkti savo automobilius ir drabužius bei vis dažniau maistą, kurio kainos beveik siekia Vokietijos lygį.*¹⁵ (Herre, 2014, p. 18)

Bünzo aprašomos profesorės istorija pristatoma nevientisai, bet pasiskirsto fragmentais, kurie autoriui pasitarnauja kontekstualizuojant vis naują, su prasta Lietuvos ekonomikos būkle susijusią temą. Aptariama ne tik emigracija, bet kartu ir nedarbas, žemi atlyginimai, aukštos būtinųjų prekių, šildymo ir kuro kainos. Herre Lietuvą įvardija kaip prekybos moterimis epicentrą Baltijos valstybėse ir pabrėžia ypač didelį vyrų savižudybių procentą (2014, p. 193).

Autorės polinkis atskirai akcentuoti vyrų ir moterų problemas neatsitiktinis. Herre, vienintelė moteris iš trijų šiame tyrime analizuojamų autorių, savo kelionių užrašuose daug dėmesio skiria lyčių lygybės ir moterų teisių padėčiai Lietuvoje. Kiti du autoriai savo kūriniuose šių temų neišskiria, taigi Herre tekstas tyrimui ypač reikšmingas. Tam

¹² *Nicht nur der Populismus dient Daheimgebliebenen als Ventil für eine Flucht aus der Realität. Die vergangene Größe und das kulturelle Gedächtnis sind vielen Trost und Ansporn.*

¹³ *Sie darf sich [daheim] »Professorin« nennen. So schön das auch klingt. Es reicht für Brot und Butter, eine warme Wohnung und ein 20 Jahre altes Auto.*

¹⁴ *Die Straßenmusikerin Aldona verdient dreimal so viel wie die Professorin Aldona.*

¹⁵ *Oft hat ein Litauer ebenso wie ein Este oder Lette zwei Jobs, seine Frau verdient mit, und Obst und Gemüse kommen aus dem Garten des Wochenendhauses. Nur auf diese Weise kann man erklären, wie die Balten es schaffen, für Autos und Kleidung, aber immer öfter auch für Lebensmittel Preise zu zahlen, die nur noch wenig unter dem deutschen Niveau liegen.*

įtakos turi ir Vyriausybės programoje išvardyti *Tikslinių šalių užsienyje segmentai ir tikslai*, kuriais numatoma, kad Vokietijos auditorijai patartina transliuoti Lietuvos, kaip moterų lyderystę skatinančios ir puoselėjančios valstybės, įvaizdį (Vyriausybės strategija, sk. 147).

Išskyrusi anksčiau įvardytas problemas ir stipriai kritikuojamą Lietuvos Vyriausybės vykdomą lyčių lygybės politiką, Herre akcentuoja svarbą Lietuvos moterų vaidmenį visuomenėje ir jų lyderystę. Su šia tema skaitytojas pirmiausia supažindinamas pristatant mokslininkę Mariją Gimbutienę ir jos mokslinę veiklą. Kalbėdama apie svarbą moterų vaidmenį Baltijos šalyse, autorė pabrėžia, kad tai jau nuo seno būdinga baltų visuomenėms. Tam perteikti pasitelkiama baltų mitologija:

- (13) *Iš tiesų, tiek lietuvių, tiek latvių pagonišrame tikėjime randama daugybė ypač svarbių dievybių-moterų.*¹⁶ (Herre, 2014, p. 179)

Pasakodama apie įvairias baltų deives, tokias kaip Žemyna, Saulė, Gabija ir Laima, Herre mini legendą apie milžinę Neringą. Ši milžinė prilyginama tuometei Lietuvos prezidentei Daliai Grybauskaitei. Lietuvos prezidentė (kartu ir buvusi Latvijos vadovė Vaira Vīķe-Freiberga) autorės kuriamam naratyvui pasitarnauja kaip ryškiausias moterų lyderystės Baltijos valstybėse pavyzdys ir iliustracija. Ypatingas dėmesys tenka Grybauskaitės tvirtai pozicijai užsienio reikalų klausimais. Minėta pozicija kūrinyje iškeliama kaip pavyzdys kitoms valstybėms:

- (14) *Prieš pat Lietuvai perimant Europos Parlamento pirmininkavimą 2013-ųjų vasarą, Grybauskaitė teigė, kad „Rusija vien tik kelia reikalavimus, o tai nieko gero ateičiai nežada“. Tokių aiškių žodžių reikėtų tikėtis ir iš didesnių valstybių atstovų.*¹⁷ (Herre, 2014, p. 181)

Remiantis Herre įvertinimais, galima teigti, kad jos kūrinyje sudaromas progresyvios šalies ypatybių turintis įvaizdis, net ir įvertinus iki tol išreikštą kritiką valstybės ekonomikos klausimais. Nuo stereotipiško Rytų Europos valstybės vaizdavimo nutolsta ir kiti autoriai, jų užrašuose kalbai pasisukus apie kitus Lietuvos įvaizdžio dėmenis, tarp jų ir apie šalies geografiją. Nors visi trys analizuojami autoriai pasižymėjo Lietuvos geografiniu įvietinimu, nė vienas jų šalies nepriskyrė Rytų Europai – dominuoja Lietuvos, kaip Vidurio Europos regiono, vaizdavimas. Viena iš autorių net brėžia geografinę ribą tarp Lietuvos ir Latvijos ir pastarąją, skirtingai negu Lietuvą, priskiria Rytams:

- (15) *Tie, kas atvyksta į Baltijos regioną pirmą kartą ir pradeda savo kelionę Vilniuje, čia nepasijus svetimi. Labiausiai keliautojams iš pietinių Vokietijos regionų, katalikams ir baroko mėgėjams čia daug kas bus pažįstama. [...] Mokslininkai Berlyno sienos griūties metais nustatė, kad geografinis Europos centras yra visai ne Vokietijoje, bet čia, 25 kilometrai į šiaurę nuo Vilniaus.*¹⁸ (Herre, 2014, p. 10)

¹⁶ *In der Tat gibt es sowohl im litauischen wie auch im lettischen heidnischen Glauben unzählige Göttinnen, die eine besonders herausragende Bedeutung haben.*

¹⁷ *Und kurz bevor Litauen im Sommer 2013 ins Europaparlament gewählt wurde, sagte sie: »Russland fordert nur, und diese Forderungen versprechen nichts Gutes.« Ähnlich deutliche Worte wünscht man sich auch von den Vertretern größerer Staaten.*

¹⁸ *Wer zum ersten Mal ins Baltikum reist und diese Reise in Vilnius beginnt, fühlt sich noch nicht ganz in der Fremde. Vor allem den Süddeutschen, den Katholiken, den Liebhabern des Barock ist hier vieles vertraut. [...]*

- (16) *Latvijos sostinėje galite pirmą kartą pasijusti atvykę į Europos rytus, „rytinę“ Europos civilizacijos formą.*¹⁹ (Herre, 2014, p. 12)
- (17) *Kaip joks kitas vidurio Europos regionas Baltijos šalys žymi ribą tarp Vakarų ir Rytų ir jau nuo seno pasitarnavo kaip prekybos ir kultūros tiltas, tačiau taip pat galingų kaimynų buvo ir suniokotos.*²⁰ (Lucius von, 2011, p. 7)

Aptariant vis kitus šalies gyvenimo aspektus, autorių akyse Lietuva nuo Rytų Europos tolsta ne tik savo geografinė padėtimi, bet ir savo pažangumu mokslo ir technologijų srityse. Bene daugiausia dėmesio tenka švietimo sektoriui, išskiriamas didelis aukštąjį išsilavinimą turinčių gyventojų skaičius ir užsienio kalbų mokėjimas:

- (18) *[...] pagal aukštąjį išsilavinimą turinčių gyventojų procentą Lietuva Europos Sąjungoje užima antrąją vietą.*²¹ (Lucius von, 2011, p. 20)
- (19) *Skrydžio iš Frankfurto į Vilnių metu palydovių pranešimai nuskamba ne tik vokiečių ir anglų, bet ir lietuvių kalba. Tam būtinybės nėra, kadangi vargu ar sutiksime vietinį gyventoją, kuris nemokėtų bent vienos Europos kalbos.*²² (Herre, 2014, p. 16)

Tyrime analizuojami kelionių užrašai pasižymi tokia tendencija: jei vertinama situacija Lietuvoje, naudojamas informacija apie kitas valstybes ir Lietuva su jomis lyginama (6, 11 ir 15 pavyzdžiai). Ne išimtis ir Vokietija – norėdami pabrėžti ir paryškinti asmeninį kurio nors gyvenimo Lietuvoje aspekto įvertinimą, autoriai kaip atsparos tašką pasitelkia savo pačių valstybę. Skirtingai negu gali pasirodyti pažvelgus į anksčiau pateiktus pavyzdžius (6–11), tai ne visada daroma kritiškai:

- (20) *Jokia kita Europos šalis nepasižymi tokia didele interneto ryšio aprėptimi kaimo vietovėse kaip Lietuva – įskaitant ir Estiją ir, savaime suprantama, Vokietiją.*²³ (Lucius von, 2011, p. 18)

Šie pavyzdžiai iliustruoja alternatyvią autorių poziciją, kuri veikia kaip atsvara jų iki šiol išsakytai kritikai valstybės progresyvumo ir išsivystymo klausimais. 16–18 pavyzdžiuose ne tik giriami tam tikri valstybės gyvenimo elementai, bet kartu atsisakoma absoliutaus nacionalinio pranašumo iš autorių pusės, taip skaitytojams perteikiant Lietuvą kaip mažiau svetimą, užuot priartinus ją prie tikslinei vokiečiai auditorijai artimesnės, Vakarų Europai būdingos aplinkos. 14 pavyzdyje šis autorių siekis atskleidžiamas brėžiant paralelę ir tarp abiejų valstybių kultūrų (išskiriami pietų vokiečiai). 2.1 poskyryje aptarta

Wissenschaftler haben ausgerechnet im Jahr des Mauerfalls festgestellt, dass der geografische Mittelpunkt Europas nicht etwa in Deutschland, sondern genau hier, 25 Kilometer nördlich von Vilnius, liegt.

¹⁹ *Und hier in der Hauptstadt Lettlands könnten Sie zum ersten Mal das Gefühl haben, im Osten Europas, in der »östlichen Form« der europäischen Zivilisation, angekommen zu sein.*

²⁰ *Wie kaum ein anderes Gebiet Mitteleuropas liegt das Baltikum an der Schnittstelle zwischen West und Ost, dient als Brücke für Handel und Kultur; wurde aber auch zwischen den Großmächten zerrieben.*

²¹ *[...] der Anteil akademisch Ausgebildeter in der Gesamtbevölkerung ist der zweithöchste in der EU.*

²² *Im Flugzeug von Frankfurt nach Vilnius ertönen die Ansagen der Stewardessen nicht nur in Deutsch und Englisch, sondern auch auf Litauisch. Dabei ist das eigentlich überflüssig, denn Sie werden selten einen Einheimischen treffen, der nicht zumindest eine europäische Sprache beherrscht.*

²³ *Kein anderer Staat Europas ist in der Dichte seiner Breitbandanbindung auf dem Lande weiter, nicht Estland und erst recht nicht Deutschland.*

kiekybinė analizė jau parodė, kad Lietuvos įvaizdžio dėmuo – *kultūra* – analizuojamuose kūriniuose ypač svarbus. Būtent kultūrinio Lietuvos profilio sudarymas autorių užrašuose dar kartą leidžia įsitikinti kelionių užrašų žanrui įprastai priskiriamomis charakteristikomis: mažiau apribotu ryšiu tarp autoriaus patirties ir galutinio teksto autentiškumo ir, svarbiausia, ypač selektyvia turinio atranka.

Kultūrinio Lietuvos žemėlapių kontūrai visų trijų autorių atveju daugiausiai atliepia Vilniaus miesto kontūrus. Vilniaus dominavimas Lietuvos įvaizdžio kultūrinio dėmens lauke akivaizdus – iš 2.1 poskyryje nurodytų 27-ių kultūros aspektų paminėjimų, 17-oje rašoma būtent apie valstybės sostinę. Bene daugiausia dėmesio tenka Vilniaus daugiakultūriškumui: tautinei sudėčiai ir jos raidos istorijai, architektūrai, skirtingoms mieste vyraujančioms konfesijoms:

- (21) *Gotikiniai vienuolynai, baroko stiliaus bažnyčios, stačiatikių cerkvių kupolai stūkso greta vienas kito. Labirintas, miestas skirtas pasiklysti ir įsimylėti. Šiuolaikiniai miestai atsirado ant brėžinių stalo. Vilnius užaugo.*²⁴ (Bünz, 2018, p. 78)
- (22) *Vilnius yra daugiatautis ir daugiakultūris.*²⁵ (Lucius von, 2011, p. 27)
- (23) *Dominikonai, pranciškonai, žydai, vokiečiai. Atvykusių buvo daug – įvairių tautų, religijų atstovų. Renesanso laikotarpiu čia gyveno apie 70 skirtingų vienuolių, net valdant komunistams, kurie buvo linkę svetimas tautas priskirti rusams, buvo registruota 80 skirtingų tautinių grupių.*²⁶ (Herre, 2014, p. 60)

Autorių svarstymai apie Vilniaus daugiakultūriškumą savo ištakas randa labai skirtinguose kontekstuose. Von Luciuso ir Bünzo kelionių užrašuose ypač išsamiai aprašo Vilniaus žydų bendruomenės istoriją jos šlovės ir tragedijos metais ir būtent per šią temą įveda skaitytoją į bendrą sostinės daugiakultūriškumo temos lauką. Bünzas tam dar kartą pasitelkia sau būdingą formatą ir aprašo jį po Vilnių lydinčios Lietuvos žydų studentų sąjungos prezidentės pasakojimą apie miesto žydų bendruomenę. Von Lucius didelę dalį skyriaus *Žydiškieji pėdsakai* (Lucius von, 2011, p. 138) skiria pasakojimui apie Vilnių ne tik kaip apie kadaise gyvavusį dvasinį žydų kultūros centrą Europoje, bet supažindina skaitytoją ir su šiuolaikiniu miesto vaidmeniu suartinant tiek litvakus, tiek ir žydus iš viso pasaulio. Autorius išsamiai aprašo įvairias Vilniuje pradėtas iniciatyvas, skirtas padėti žydų kilmės asmenims iš naujo atrasti savo šaknis ir jas puoselėti: YIVO institutą ir mieste organizuojamas jidiš kalbos stovyklas.

- (24) *Netrukus pavyko įkurti jidiš kalbos vasaros akademiją: skirtingai nei panašaus principo mokymų Niujorke ar Paryžiuje, Vilniuje randamas „vietinis koloritas“. Todėl rugpjūtį čia susirenka žinių ištroškę atvykėliai iš viso pasaulio, norėdami keturias savaites mokytis kalbos, kuria iki Antrojo pasaulinio karo buvo kalbama nuo Baltijos jūros iki*

²⁴ *Gotische Backstein-Klöster, barocke Kirchen und orthodoxe Zwiebeltürme stehen dicht an dicht. Ein Labyrinth, eine Stadt zum Verlaufen und Verlieben. Moderne Städte sind am Reißbrett entstanden. Vilnius ist gewachsen.*

²⁵ *Vilnius ist multinational und multikulturell.*

²⁶ *Dominikaner, Franziskaner, Juden, Deutsche. Es kamen viele, aus vielen Nationen, Vertreter vieler Religionen. Um die 70 Glaubensgemeinschaften zählte man zur Hochzeit der Renaissance, und selbst unter den Kommunisten, die dafür bekannt waren, fremde Nationen gern der herrschenden russischen Nation zuzurechnen, wurden 80 verschiedene Volksgruppen registriert.*

*Bresto ir Smolensko, o Vilniuje ją vartojo kas trečias gyventojas.*²⁷ (Lucius von, 2011, p. 139)

- (25) *Cahanas nori padėti puoselėti jidiš kalbą. Tam jis pasirinko vietą, kurioje jidiš kalba buvo poetų ir mokslininkų kalba. Prieš septyniasdešimt metų Vilniui priklausė „Šiaurės Jeruzalės“ titulas.*²⁸ (Lucius von, 2011, p. 138)

Kiek kitokią prieigą pasirenka Herre, Vilnių pirmiausia matydama kaip konfesinės įvairovės miestą, kuriame unikaliai sąveikauja krikščionybės ir pagonybės elementai. Įdomu tai, kad pagonybę Lietuvoje autorė sieja beveik išskirtinai tik su Vilniumi, neat-siedama miesto tapatybės nuo įvairių politeistinių senovės tradicijų, ritualų ir simbolių:

- (26) *Tačiau lietuviams žaltys yra sėkmės simbolis. Nužudyta gyvatė neša nelaimę, dėl ko daugelis Vilniaus šeimų, anot Tomo Venclovos knygos apie Vilnių, iki pat XX a. vidurio gyvates savo namuose girdydavo pienu.*²⁹ (Herre, 2014, p. 58)
- (27) *Kad čia puoselėjamos pagoniškos tradicijos, galite geriausiai įsitikinti per Vilniuje vykstančią Joninių šventę.*³⁰ (Herre, 2014, p. 79)
- (28) *Kartais, kai saulės spinduliai prasiskverbia pro debesis, bažnyčių bokštai pradeda švytėti pagoniškais saulės simboliais.*³¹ (Herre, 2014, p. 19)

Kokybinė Lietuvos hetero įvaizdžio analizė atskleidžia, kad vokiečių autoriai Lietuvą vertina nevienareikšmiškai – lyginant atskirus įvaizdžio dėmenis, pasitaiko ne tik kardinalių vertinimo skirtumų, bet kai kuriais atvejais skiriasi ir autorių interesų laukai bei reiškiamos nuomonės.

Išvados: hetero įvaizdžio ir autoįvaizdžio palyginimas

Siekiant tinkamai išnagrinėti vokiečių kelionių literatūroje kuriamą Lietuvos hetero įvaizdį, šiame tyrimo etape būtina susiaurinti nagrinėjamų 2 lentelėje nurodytų įvaizdžio dėmenų kiekį. Prie šios išvados prieinama atsižvelgiant į tai, kad kai kurie dėmenys vokiečių autorių nebuvo minėti arba buvo aprašyti labai neišsamiai ir ryškesnio vaidmens autorių bendrų vertinimų kontekste nevaizdina. Dar vienas vertinimo kriterijus susijęs su Vyriausybės suformuluotų įvaizdžių aspektų formuluote – dalis jų perteikia neišsamiai, bet

²⁷ Binnen Kurzem gelang den beiden, es zur größten Sommerakademie jiddischer Sprache zu machen: Anders als vergleichbare Sprachangebote in New York und Paris bietet Vilnius »Lokalkolorit«. So kommen im August Wissbegierige aus aller Welt, um vier Wochen lang jene Sprache zu lernen, die vor dem Zweiten Weltkrieg noch Umgangssprache in weiten Teilen Mitteleuropas von der Ostsee bis Brest und Smolensk war und die in Vilnius nahezu jeder dritte Bewohner nutzte.

²⁸ Cahan will Jiddisch bewahren helfen. Dafür wählte er den Ort, an dem Jiddisch zur Sprache der Dichter und Forscher wurde. Vor sieben Jahrzehnten noch galt Vilnius als »Jerusalem des Nordens«.

²⁹ Doch für die Litauer ist die Žaltys das Symbol des Glücks. Es bringt Unglück, eine Schlange zu töten, weshalb viele Familien in Vilnius – so schreibt Tomas Venclova in seinem Vilniusbuch – noch bis ins 20. Jahrhundert hinein in ihren Häusern Schlangen mit Milch nährten.

³⁰ Wie lebendig die heidnischen Traditionen bis heute sind, können Sie am besten bei einem Mittsommernachtsfest in Vilnius erleben.

³¹ Ab und zu, wenn die Sonne zwischen den Wolken hervorkommt, beginnen die Turmkreuze inmitten der heidnischen Sonnensymbole zu leuchten.

labai konkrečią viziją, kuri temiskai nėra suderinama su vokiečių kelionių užrašų turiniu, todėl nėra įmanoma nustatyti, ar ji autorių paneigiama, ar patvirtinama.

Taigi analizuoti pasirinkti penki Vyriausybės programoje įvardyti Lietuvos įvaizdžio aspektai: *ekonomika, kultūra, istorija, mokslas* ir *geografinė padėtis*. Nepaisant susiaurinto tiriamų įvaizdžio dėmenų sąrašo, jie atliepia fundamentalius Lietuvos vertinimo aspektus.

Ekonomika. Tai neabejotinai vienas ryškiausių ir daugiausiai autorių įvertinimų susilaukusių Lietuvos įvaizdžio dėmenų. Nepaisant išsakytų pagyrų Lietuvos technologiniam sektoriui ir net pripažįstant Lietuvos pranašumą prieš Vokietiją šioje srityje, itin kritiški autorių komentarai ir kuriamas aiškus atsilikusių, postsovietinės valstybės ir jos nepatenkintų gyventojų paveikslas nustelbia autorių susižavėjimą Lietuva kitose srityse. Dominuoja sąsajos su nedarbu, mažais atlyginimais, emigracija ir populizmu politikoje. Toks šalies vaizdavimas nėra suderinamas su Vyriausybės projektuojamu modernios, pažangios, užsienio investicijas pritraukiančios valstybės profiliu. Ekonomikos įvaizdžio dedamoji šiame tyrime yra ryškiausias autoįvaizdžio ir hetero įvaizdžio priešpriešos pavyzdys.

Kultūra. Autorių dėmesio sulaukė ir Lietuvos kultūrinis gyvenimas. Tiesa, ypač mažai rašoma apie kultūrą visos Lietuvos mastu – nagrinėjami daugiausia tik sostinėje esantys objektai. Lietuviška literatūra, von Luciuso teigimu, užsienyje, taip pat ir Vokietijoje, mažai žinoma, o lietuvių kuriama muzika pasaulinėje arenoje autorių užrašuose minima vos keletą kartų. Kultūriniu šalies centru autoriai mato sostinę Vilnių. Miesto aprašymuose gausu nuorodų į skirtingus kultūrinius traukos objektus, akcentuojama kalbinė, tautinė ir konfesinė įvairovė, reiškiamas susidomėjimas miesto istorija, aktyviai perteikiamas jo unikalumas. Autorių vertinimu, Vilniuje ne tik pastebimas ryškus įvairių pasaulio kultūrų pėdsakas, bet iš čia taip pat aktyviai transliuojama kultūrinė įtaka į kitus pasaulio regionus. Geriausias tokios pozicijos pavyzdys – von Luciuso pasakojimas apie Vilniuje organizuojamus jidiš kalbos kursus, unikalų miesto koloritą ir dėl to į miestą plūstančius žydų keliautojų srautus, jų keliones prilyginant piligrimystei. Lietuvos sostinės vaizdavimas iš dalies atitinka ir Vyriausybės siekį pristatyti šalį tiek kaip įvairių kultūrų sankirtos centrą, tiek kaip į kitas valstybes nukreipto kultūrinio srauto šaltinį.

Istorija. Daugiausia dėmesio sulaukęs Lietuvos istorijos aspektas – šalies praeitis Sovietų Sąjungos sudėtyje. Visi trys autoriai Lietuvos istorijos hetero įvaizdį konstruoja orientuodamiesi į valstybės vaidmenį prisidedant prie Sovietų Sąjungos griūties. Skirtingai negu kitos Baltijos šalys, Lietuva įvardijama kaip neabejotina to meto nepriklausomybės kovų lyderė ir ryškiausias laisvės siekio pavyzdys. Remiantis tokiomis tautos vertybėmis, plėtojamas lietuvių kaip patriotų ir laisvės mylėtojų įvaizdis. Vis dėlto lietuvių santykis su savo pačių istorija vertinamas nevienareikšmiškai – von Lucius tautos susižavėjimą savo valstybės istorine didybe išsamiai aprašytų ekonominių sunkumų akivaizdoje mato kaip „bėgimą nuo realybės“. Atlikus tyrimą, nustatyta, kad, palyginti su Lietuvos autoįvaizdžiu, vokiečių kelionių užrašuose taip pat aiškiai akcentuojamas valstybės vaidmuo Sovietų Sąjungos griūtyje ir istorinis Vilniaus miesto atvirumas skirtingoms tautoms, kultūroms ir konfesijoms, tačiau trūksta autorių komentarų apie tautos teisinį inovatyvumą ir verslumą.

Mokslas. Vokiečių autoriai apie mokslą Lietuvoje atsiliepia daugiausiai teigiamai. Dažnai aprašomas lietuvių išsimokslinimo lygis, pabrėžiama, kad šalis lyderiauja Euro-

pos Sąjungoje pagal aukštąjį išsilavinimą turinčių gyventojų procentą. Tiek Vilniaus, tiek visos Lietuvos mastu autorių dėmesį patraukia vietinių gyventojų atvirumas naujovėms, puikus užsienio kalbų išmanymas. Išsamiai aprašoma ir moterų lyderystė tiek mokslo, tiek kituose valstybės gyvenimo sektoriuose (pavyzdžiui, trumpai pristatoma Marijos Gimbutienės veikla ir atradimai). Dėl lyčių lygybės klausimų Lietuva sulaukia kritikos, tačiau šaliai priskiriama daug progresyvios ir inovatyvios valstybės bruožų. Remiantis tyrimo rezultatais, galima teigti, kad tiek hetero įvaizdžio, tiek autoįvaizdžio mokslo dėmuo daugiausiai sutampa. Abiem atvejais įvertinama aukšta šalies švietimo kokybė ir inovatyvi daugiakalbė visuomenė, pasižyminti pasaulinio lygio mokslininkais.

Geografinė padėtis. Priešingai negu Vyriausybės strategijoje išreikštas susirūpinimas, kad vokiečiams Lietuva dažnai asocijuojasi su Rytų Europai būdingais stereotipais, nagrinėtuose kelionių užrašuose tokio autorių sentimentų nepastebėta. Autorių pasakojimų, kuriuose figūruoja nuorodos į Lietuvos geografinę poziciją, netrūksta, tačiau visuose kūriniuose skaitytojui šalis pateikiama esanti Vidurio Europoje. Autoriai mato Lietuvą kaip riboskyrą tarp Rytų ir Vakarų Europos. Tai liudija šalyje randama unikali kultūrinė ir konfesinė įvairovė bei čia esantis geografinis Europos centras. Šis požiūris iš dalies patenkina lietuvių projektuojamo autoįvaizdžio keliamą tikslą pozicionuoti Lietuvą kaip Šiaurės Europos valstybę.

Šaltiniai

- Bünz, T., 2018. *Wo die Ostsee Westsee heißt*. München: btb Verlag.
- Herre, S., 2014. *Gebrauchsanweisung für das Baltikum*. München: Piper Verlag.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija. 2020. *Lietuvos pristatymo užsienyje 2020–2030 m. strategija*. Prieiga internete: <<https://lithuania.lt/wp-content/uploads/2021/10/PPT-LT2030-strategija.pdf>> [žiūrėta: 2023-10-26].
- Lucius von, R., 2011. *Drei baltische Wege: Litauen, Lettland, Estland. Zerrieben und auferstanden*. Halle: Mitteldeutscher Verlag.

Literatūros sąrašas

- Adamická, M., 2019. Imagology – ethnic stereotypes of the V4 countries. *Porównania*, 23(2), pp. 353–358.
- Bikulčius, V., 2015. Lietuvis Paryžiuje: tarp manijos ir filijos. *Literatūra*, 57(4), p. 97–105.
- Brenner, P., 2010. *Der Reisebericht in der deutschen Literatur: Ein Forschungsüberblick als Vorstudie zu einer Gattungsgeschichte*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Dyserink, H., 1966. *Zum Problem der 'images' und 'mirages'*. T. 1(2). Berlin: Arcadia.
- Dručkutė, G., 2015. Lietuvos įvaizdis Jeano Mauclère'o kelionių knygoje. *Literatūra*, 57(4), p. 26–34.
- Dukič, D., 2005. Hungarophilie in der kroatischen Literatur der frühen Neuzeit. *Neohelicon*, pp. 469–482.
- Dukič, D., 2014. Das Türkenbild in der kroatischen literarischen vom 15. bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts. *Osmanen und Islam in Südosteuropa*, pp. 157–191.
- Gannier, O., 2016. 19th century French travels in Russia. *Научный результат* [Naučnyj resul'tat], 2(2), pp. 67–72.
- Kamuntavičius, R., 2002. *Lietuvos įvaizdžio stereotipai italų ir prancūzų XVI–XVII a. literatūroje*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Laurušaitė, L., 2014. Imagologija kaip instrumentas (e)migracinio identiteto specifikai tirti. *Colloquia*, 32, p. 117–136.

- Leerssen, J., 2007. Imagology: History and method. In: M. Beller and J. Leerssen, eds. *Imagology: the cultural construction and literary representation of national characters. A critical survey*. Amsterdam: Rodopi, pp. 17–32.
- Schäfer, G., 2020. *Reiseführer Litauen*. Bielefeld: Reise Know-How Verlag Peter Rump.
- Schenk, G., 2022. *CityTrip Vilnius und Kaunas*. Bielefeld: Reise Know-How Verlag Peter Rump.
- Struck, B., 2011. Der genormte Blick auf die Fremde. Reisen, Vorwissen und Erwartung. Die Beispiele Italien und Polen im späten 18. Jahrhundert. In: R. Jarowski et al., eds. *Der genormte Blick aufs Fremde Reiseführer in und über Ostmitteleuropa*. Wiesbaden: Harassowitz Verlag, pp. 21–35.
- Vaičiulėnaitė-Kašėlionienė, N., 2011. La Perspective des recherches imagologiques: image de Paris dans la littérature lituanienne. *Acta litteraria comparativa*, 5, p. 169–179.
- Zacharasiewicz, W., 2007. Images of Germany in American Literature. *Journal of American History*, 94, pp. 952–953.
- Wetzel, H., 1994. Von Riedesel zu DuMont. Das Bild Siziliens in den deutschen Reiseführern. In: H. Popp, ed. *Das Bild der Mittelmeerländer in der Reiseführer-Literatur*. Passau: Passavia Universitätsverlag, pp. 71–92.
- Wicke, G., 2011. *Unterwegs nach Sizilien? Inszenierungen der Fremde im zeitgenössischen Reiseführer*. München: Martin Meidenbauer Verlagsbuchhandlung.